

«ANTIGONH»

ΤΡΙΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

(στ. 631 – 780)

Η ΔΟΜΗ

1. Στ. 631 – 717 : Προετοιμασία για το αίτημα του Αίμονα να μεταπεισθεί ο Κρέων.

- Στ. 631 – 639 : Η ερώτηση του Κρέοντα και η διαφορούμενη απάντηση του Αίμονα.
- Στ. 639 – 647 : Ο ενθουσιασμός του Κρέοντα και η προετοιμασία της προτροπής.
- Στ. 648 – 680 : Η προτροπή και η αιτιολόγησή της. Η απόφαση να θανατωθεί η Αντιγόνη, η ενίσχυση και αιτιολόγησή της.
- Στ. 681 – 682 : Η αντίδραση του Χορού.
- Στ. 683 – 717 : Η απάντηση, επιχειρηματολογία του Αίμονα και η προεισαγωγή στο αίτημά του.

2. Στ. 718 – 723 : Το αίτημα του Αίμονα.

3. Στ. 724 – 765 : Η σύγκρουση Κρέοντα και Αίμονα.

- Στ. 726 – 739 : Σε ιδεολογική βάση.
- Στ. 740 – 745 : Σε ηθική βάση.
- Στ. 746 – 765 : Σε συναισθηματική βάση

4. Στ. 766 – 780 : Η λύση του επεισοδίου

- { Η απόφαση του Κρέοντα, οριστικοποίηση της ποινής της Αντιγόνης, αποχώρηση του Αίμονα.

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Το νέο πρόσωπο είναι ο Αίμων που φαίνεται πως μόλις πληροφορήθηκε τα σχετικά αντέδρασε αμέσως. Η εμφάνισή του προκαλεί την απορία που εκφράζεται με δύο ερωτήσεις, του Κορυφαίου προς τον Κρέοντα κι αυτού προς τον γιό του. Έτσι γίνεται και η μετάβαση στο επεισόδιο.

Ο Αίμων ξαφνιάζει με την απάντησή του και ενθουσιάζεται ο Κρέων. Γι αυτό θα τον επαινέσει και θα αναπτύξει ένα μακρό συμβουλευτικό λόγο, ώστε ο Αίμων να κρατήσει την ίδια στάση μόλις μάθει για τον επικείμενο θάνατο της Αντιγόνης. *Όμως ο Κρέων απατήθηκε γιατί παρανόησε την απάντηση του Αίμονα που είχε άλλες προθέσεις.*

Και ενώ η ερώτηση του Κρέοντα βάζει τον Αίμονα να διαλέξει ανάμεσα στον πατέρα του και την Αντιγόνη, αυτός δεν αντιμετωπίζει τέτοιο δίλημμα. ***Την σωτηρία της Αντιγόνης την έβλεπε πραγματικά ως συμφέρον και του πατέρα του.***

Παρ'όλη τη σκληρότητα του πατέρα του απαντά έτσι, ώστε με τη φιλοφρόνηση να κερδίσει τη συμπάθεια. ***Είπε ότι θα είναι με το μέρος του πατέρα του υπό την προϋπόθεση ότι θα σκέπτεται ορθά και δίκαια. Ο Κρέων όμως την προϋπόθεση εξέλαβε ως αιτιολογία.*** Όταν ο Αίμων έλεγε ότι είναι με το μέρος του πατέρα του, αυτό δεν σήμαινε ότι ήταν εναντίον της Αντιγόνης. Ο Κρέων ωστόσο έτσι το πήρε και γι' αυτό ενθουσιάστηκε. Ωστόσο φοβάται μήπως ο ερωτευμένος γιος του μεταβάλλει διάθεση και επιδίδεται σ' ένα συμβουλευτικό μονόλογο.

Κατάλληλο επιχείρημα για να τον συμβουλεύσει είναι να μην παρασυρθεί από τον έρωτα και καταστρέψει την οικογενειακή τους ευτυχία.

Όταν όμως αναφέρεται στην Αντιγόνη, μιλάει με τρόπο πολύ ***υβριστικό*** γι' αυτή. Πρέπει να καταδείξει στον Αίμονα πόσο κακή ως πολίτης υπήρξε. Επιπλέον για να στηρίξει την απόφασή του, αναφέρεται στο δικό του ήθος, στην ιδεολογία του και στις αρχές του.

Ανταπαντώντας ο Αίμων γνωρίζει ότι ο πατέρας του όταν έπαιρνε την απόφασή του δεν έλαβε υπ' όψιν του την αντίδραση του λαού. ***Και ο λαός της Θήβας δεν είναι καθόλου σύμφωνος με την απόφασή του.*** Και επειδή είναι καλός άρχων πρέπει να ακούει τη γνώμη των άλλων, γι' αυτό οφείλει να υπαναχωρήσει και να ελευθερώσει την Αντιγόνη.

Ο Κορυφαίος δείχνει πως ο Αίμων δεν έχει άδικο και ότι η αλήθεια βρίσκεται στο συγκερασμό των απόψεων. Πιθανόν να αισθάνθηκε τη σύγκρουση και επιθυμεί να συμβιβάσει τα πράγματα. Ο Κρέων όμως είναι ξεσηκωμένος και η αντιπαράθεση εξελίσσεται γρήγορα σε οξύτατη σύγκρουση. ***Από πνευματική αδυναμία του όμως ο διάλογος παίρνει υβριστικό χαρακτήρα.***

Η κλιμάκωση της συγκρούσεως των δύο προσώπων επισημαίνει την ένταση του διαλόγου εκφράζοντας το βαθμό του ψυχικού πάθους των.

Βρισκόμαστε στη λύση του επεισοδίου και ο Κρέων αφού συνέλθει από το πάθος της ταραχής και της συγχύσεώς του θα οριστικοποιήσει τη μορφή της ποινής που θα επιβάλλει στην Αντιγόνη. ***Θα την εγκλείσει ζωντανή – νεκρή μέσα σ' ένα τάφο.*** Η ανακοίνωση της ποινής μπορεί να θεωρηθεί και ως η τελική απάντηση στο αίτημα του Αίμονα, αλλά θα αποτελέσει και την αφετηρία των νέων εξελίξεων στα επόμενα επεισόδια.

ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Στο επεισόδιο αυτό λαμβάνουν μέρος δύο πρόσωπα μόνο, ο Κρέων και ο Αίμων. Σημαδεύεται από την είσοδο του Αίμονα (στ. 627) και την έξοδό του (στ. 765). Ο Αίμων αυτός καθαυτός είναι ένας βασικός παράγοντας με τον οποίο πρέπει να συγκρουστεί ο τραγικός ήρωας, για να αισθανθεί την πλήρη μόνωση κι εγκατάλειψή του. Βασικά εποικοδομητικά στοιχεία που προσφέρει η ενότητα αυτή είναι η γνωστοποίηση της τοποθέτησης της κοινής γνώμης απέναντι στο πρόβλημα που έχει δημιουργηθεί, η προτροπή του Αίμονα για υποχώρηση και η απόρριψή της και η τελική αλλαγή των αποφάσεων του Κρέοντα τόσο ως προς την Ισμήνη, όσο κι ως προς το είδος της θανατικής ποινής της ηρωίδας. Με το τέλος του Επεισοδίου διαμορφώνεται μια νέα δραματική κατάσταση.

Αξίζει ακόμη να επισημανθεί πως από την άποψη της κατασκευής του μύθου και της προοικονομίας των σκηνών βασικό ρόλο παίζει η σιβυλλική κι αινιγματική δήλωση του Αίμονα στο στ. 751 και η περιέργη αποχώρησή του από τη σκηνή.

Στο Επεισόδιο αυτό ο Κρέων δοκιμάζει μια μικροπεριπέτεια. Το Επεισόδιο αρχίζει με τους καλύτερους, όπως πιστεύει, οιωνούς. Στο τέλος όμως τα πάντα στρέφονται εναντίον του.

ΤΟ ΗΘΟΣ ΤΩΝ ΗΡΩΩΝ

Το Επεισόδιο εξαντλείται στη διαγραφή του ήθους των δύο βασικών προσώπων. Βασική τεχνική είναι αυτή της *αντιπαράθεσης κι αντιθετικής θεώρησης* των προσώπων. Το ήθος του Κρέοντα δε διαφοροποιείται αισθητά σε σχέση με το προηγούμενο Επεισόδιο. ***Κι εδώ ο Κρέων εμφανίζεται οξύθυμος κι οργίλος, οχρωμένος πίσω από τον εγωισμό και την αυταρχικότητά του.*** Αρνείται να ακούσει γνώμες άλλων, έστω κι αν αυτές εκφράζουν την κοινή γνώμη που δύσκολα σφάλει. Παρουσιάζεται ως *εκπρόσωπος μιας πολιτικής αντίληψης που θέλει τον πολίτη εξάρτημα και δούλο της εξουσίας*. Εμφανίζεται *ισχυρογνώμων, αμετάπειστος, σκληρός και ανάλγητος* τόσο απέναντι στην Αντιγόνη όσο κι απέναντι στο γιο του. **Κάποια αλλαγή στο ήθος του Κρέοντα διαπιστώνεται μετά την αποχώρηση του Αίμονα.** Εκεί ο Κρέων, αν και δεν κατορθώνει να απαλλαγεί τελείως από τη σκληρότητα και την ακαμψία του και παρ' όλο που δεν αποφεύγει πλήρως την υβριστική συμπεριφορά απέναντι στους θεούς, αποκαλύπτει πως δεν είναι ένας άξεστος υπολογιστής, πως δεν έχει χάσει τελείως την ανθρωπιά του. ***Επηρεάζεται από προλήψεις και θρησκευτικές προκαταλήψεις κι αρχίζει να κάνει ορισμένες υποχωρήσεις.*** Από συναισθηματική άποψη η σκηνή αρχίζει για τον Κρέοντα με ευάρεστα γι' αυτόν συναισθήματα. Η υπάκουη και πειθαρχική στάση του Αίμονα και η υποτιθέμενη υποταγή του προκαλεί σ' αυτόν ικανοποίηση κι αγαλλίαση που ισοσταθμίζει τον πόνο που του προκάλεσε η προηγούμενη σκηνή. Όσο όμως εξελίσσεται ο διάλογος, τόσο αποκαλύπτεται ο Αίμων. Η αποκάλυψη των πραγματικών του διαθέσεων κι επιδιώξεων εξοργίζει τον Κρέοντα, αναζωπυρώνει το μίσος και την απέχθεια για την Αντιγόνη και την αδιαφορία και την περιφρόνηση για το γιο του. Μόνο στο τέλος της σκηνής ο Κρέων ηρεμεί κάπως και γαληνεύει. Η ψυχή του εκτονώνεται και ο νους του λειτουργεί σωστότερα.

Η μορφή του Αίμονα στο Γ' επεισόδιο

Ο Αίμων βρίσκεται στον αντίποδα του πατέρα του. ***Από την αρχή δείχνει την ευστροφία, την εξυπνάδα και τη διπλωματικότητά του.*** Εκτιμά ορθά τις καταστάσεις και προσαρμόζει τη συμπεριφορά του σ' αυτές. ***Επιδεικνύει σπάνια για νέο αυτοκρατορία κι αυτοσυγκράτηση.*** Καταστέλλει και περιορίζει τα πάθη του και ελέγχει πλήρως τον εαυτό του. Δεν αποκάλυπτει τα πραγματικά του κίνητρα και συμπιέζει τα συναισθήματά του. Είναι *ευγενής* και *διακριτικός* προς τον πατέρα του. Μόνο η παράφορη οργή του πατέρα του και η παράλογη επιμονή του στις θέσεις του τον κάνουν να φερθεί με απρέπεια, αυθάδεια και αλαζονεία. Ο Αίμων εμφανίζεται αποφασισμένος για όλα. ***Από πολιτική άποψη ο Αίμων εκφράζει σύγχρονες προοδευτικές δημοκρατικές αντιλήψεις.***

Ο μονόλογος του Αίμονα είναι υπόδειγμα διπλωματικής γλώσσας που ψέγει και αντιτίθεται χωρίς να το δείχνει και χωρίς να προσβάλλει, με σεμνότητα και δημοκρατική ευαισθησία. Η κλιμάκωση, τέλος, στη σύγκρουση των ηρώων με τα ζεύγη των αντιθέσεων και η έντονη δραματικότητα που δημιουργείται εξυπηρετείται και ενισχύεται με την απaráμιλλη σοφόκλεια γλώσσα, ζωντανή, λυρική και ποιητική, ικανή να αποδώσει, με τον αρτιότερο τρόπο, όλη τη συναισθηματική ποικιλία των προσώπων.

Το πρόσωπο του Αίμονα αποτελεί *δραματική επίνοια* του Σοφοκλή και εκφράζει την ιδεολογία και την αγωγή του Αθηναίου εφήβου. ***Ο Αίμων κάνει την εμφάνισή του σ' αυτή την πράξη της τραγωδίας και εξαφανίζεται.***

Αποτελεί ένα άγαλμα της τραγικής τέχνης του ποιητή, εφάμιλλο στην ομορφιά με τους κούρους της αρχαίας γλυπτικής και τους αθηναίους εφήβους της κλασικής εποχής (*ψυχικές ιδιότητες, ορθοφροσύνη, καλή ανατροφή, δημοκρατικό ήθος*). Υπερασπίζοντας την Αντιγόνη, όντας ο

ίδιος δημοκρατικός πολίτης, μπροστά στο κοινό των Αθηναίων, ευαίσθητο σε θέματα δημοκρατίας - όπου σε μερικά σημαντικά προβλήματα η λαϊκή κρίση είναι τελεσίδικη -, υπερασπίζεται κάτι πιο σεβαστό και από τον πατέρα του (παραδοσιακή κατάσταση πραγμάτων - ηρωικοί χρόνοι - άγραφοι Νόμοι).

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Αίμων μολονότι νέος και ερωτευμένος, δεν αναφέρει καθόλου για τον έρωτά του. Αν, όμως, δε μιλάει γι' αυτόν και αν δεν τον εισάγει ως επιχείρημα στη σύγκρουσή του με τον Κρέοντα, δε σημαίνει ότι δεν τον αισθάνεται και ότι δεν είναι φορτισμένος συναισθηματικά. Στη συνέχεια, ο χορός θα εξηγήσει εντελώς μονοσήμαντα τη στάση του Αίμονα, αποδίδοντάς την ολοκληρωτικά, στο συναίσθημα, υμνώντας την παντοδυναμία του έρωτα.

Η αλλαγή στο ήθος του Αίμονα στη διάρκεια της εξέλιξης της σκηνής, που είναι φυσιολογική, συμβαδίζει με την αλλαγή της συναισθηματικής του κατάστασης. Στην αρχή ο Αίμων συμπιέζει τα συναισθήματά του. Στο τέλος όμως εκρήγνυται κάτω από την πίεση των περιστάσεων και εκδηλώνει την οργή του απέναντι στον πατέρα του. **Ο τρόπος με τον οποίο αντιδρά και αποχωρεί δείχνει την αγανάκτηση και την απόγνωσή του.**

Η διαφοροποίηση της στάσης των προσώπων στη διάρκεια της σκηνής σηματοδοτεί την περιπέτειά τους.

ΣΚΗΝΟΘΕΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Το επεισόδιο δεν εμπεριέχει μεγάλη σωματική κίνηση και σκηνική δράση. Οι σκηνοθετικές πληροφορίες είναι λιγιστές. Πέρα από την είσοδο και την αποχώρηση του Αίμονα, που επισημαίνονται από το Χορό (στ. 627, 765), δεν υπάρχουν άλλα στοιχεία που να πλουτίζουν την οπτική διάσταση του έργου. **Μπορεί, πάντως, να παρατηρήσει κανείς και την πληροφορία που δίνει ο Κορυφαίος για τον τρόπο με τον οποίο φεύγει ο Αίμων.** Η οργή και η ταχύτητα είναι ενδεικτικά αυτού που πρόκειται να επακολουθήσει

ΟΙ ΙΔΕΕΣ

Οι γνώμες και οι ιδέες που διατυπώνονται στο Επεισόδιο αυτό έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. **Η γνώμη του Κρέοντα για την αγωγή των παιδιών, για το κύρος του πατέρα και την οφειλόμενη συμπεριφορά των παιδιών, η ιδέα της ισχύος της κοινής γνώμης, της σχέσης των ανθρώπινων νόμων με τους θείους, οι πολιτικές αντιλήψεις του Αίμονα, καθιστούν το Επεισόδιο απ' τα πιο σοβαρά του έργου.**

Οι αρχές της πολυφωνίας, της αμφίδρομης επικοινωνίας ηγέτη και λαού, της άσκησης κριτικής του έργου και των αποφάσεων των ηγετών, οι αρχές της χαλάρωσης των εντάσεων μέσα από το διάλογο και του ανοίγματος στην πληροφόρηση, που προβάλλει κι υπερασπίζεται ο Αίμων, αποτελούν τους άξονες γύρω από τους οποίους στρέφεται ο αγώνας λόγων ανάμεσα στον πατέρα και το γιο.

Ο Αίμων κάνει εδώ μια νέα πολιτική πρόταση, που θα έβρισκε ανταπόκριση στη σκέψη των Αθηναίων θεατών. Μια πρόταση που αντιστρατεύεται το παραδεδομένο πολιτικό πρότυπο που εκπροσωπεί ο Κρέων και που έχει απορριφθεί και καταδικαστεί στη συνείδηση της αθηναϊκής κοινωνίας του 5^{ου} π.Χ. αιώνα.

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΗ

Το Γ' Επεισόδιο μας επιτρέπει να μελετήσουμε τα δύο είδη ύφους που δοκιμάζει ο δραματουργός: το **επικό** και το **δραματικό**. Έχουμε εδώ πολύστιχο μονόλογο που είναι

καλλιτεχνικά ιδιαίτερα φροντισμένος κι επιμελημένος, και στιχομυθία όπου ο λόγος είναι απέριτος, απλός και φυσικός.

Πέρα από τη συμμετρία, τη σχεδόν κλασική, στην οργάνωση του Επεισοδίου και την άρτια δομή τη ρήσης του Αίμονα (στ. 701-718), μπορεί κανείς να επισημάνει **το γνωμικό χαρακτήρα των επιχειρημάτων των ομιλητών**, που δίνει σ' αυτά μεγαλύτερο κύρος κι αποτελεσματικότητα, τις εικόνες και μεταφορές που χρησιμοποιεί ο Κρέων και αντικατοπτρίζουν την απολυταρχική νοοτροπία του, και τις εικόνες που επιστρατεύει ο Αίμων, για να καυτηριάσει την ισχυρογνωμοσύνη και τον άκαμπτο χαρακτήρα του πατέρα του.

Ας παρατηρηθεί ακόμη πόσο προσεχτικά ο ποιητής επιλέγει το λεξιλόγιό του και το προσαρμόζει στους ποιητικούς του στόχους. **Ανάλογα με το θέμα που κάθε φορά συζητιέται, οι βασικές κι επαναλαμβανόμενες λέξεις άλλοτε είναι αξιολογικές κι άλλοτε συναισθηματικά φορτισμένες.**

«Η πρώτη αντίδραση στην ισχυρογνωμόνα πεποίθηση του Κρέοντα προέρχεται από τον Αίμονα, που είναι σπουδαίο πρόσωπο όχι τόσο γιατί είναι γιος του Κρέοντα, αλλά κυρίως γιατί λέει τι σκέπτεται η κοινή γνώμη για την καταδίκη της Αντιγόνης. Ο Αίμων είναι η φωνή της συνείδησης του κοινού ανθρώπου, των κοινών ηθικών αντιλήψεων και μ' αυτόν ο Σοφοκλής φανερώνει την εμπιστοσύνη του στο μέσο άνθρωπο, όταν αντιμετωπίζει ένα κοινό πρόβλημα για το δίκαιο και το άδικο. Η κοινή γνώμη επιδοκιμάζει την πράξη της Αντιγόνης και πρέπει να την πάρουμε στα σοβαρά. Οι Αθηναίοι ήταν γνήσιοι δημοκράτες και γι' αυτό πίστευαν πως σε μερικά σημαντικά θέματα η λαϊκή κρίση ήταν τελεσίδικη και πως, αν αυτή ήταν καταδικαστική, τότε έπρεπε να είναι σεβαστή. Γι' αυτό όταν ο Αίμων εξιστορεί αυτό που πιστεύει ο λαός, ο Κρέων πρέπει να τον προσέξει. Η λαϊκή επιδοκιμασία για την Αντιγόνη είναι εξίσου αναπόδεικτη, όσο και η αποδοκιμασία για την τιμωρία της.

Και σ' αυτή την επίκληση ο Κρέων μένει εντελώς ασυγκίνητος. Πέφτει στο συνηθισμένο σφάλμα των τυράννων που απομονώνουν τον εαυτό τους από τους άλλους ανθρώπους, με αποτέλεσμα να χάσει το γιό του. Αυτό είναι το τίμημα που ο Κρέων πληρώνει για την ισχυρογνωμοσύνη του.

C. M. BOWRA

N. Κατσαύρας

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Σοφοκλέους ΑΝΤΙΓΟΝΗ, Αυρήλιου Ευστρατιάδη.
2. Σοφοκλή ΑΝΤΙΓΟΝΗ, Απόστολου Κουταλόπουλου
3. Η ΑΝΤΙΓΟΝΗ του Σοφοκλή, Γεράσιμου Μαρκαντωνάτου
4. Η ΑΝΤΙΓΟΝΗ του Σοφοκλή, Αθανασίου Φραγκούλη
5. ΑΝΤΙΓΟΝΗ (τομ. Α' - Β'), Ιωάννου Μπάρμπα
6. Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ, J. De Romilly
7. ΣΟΦΟΚΛΗΣ (Ερμηνευτική προσέγγιση), R. P. Winnington - Ingram
8. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ, Cristian Meier
9. ΟΙ ΤΡΑΓΩΔΙΕΣ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΗ, C. M. Bowra
10. ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΗ, Κ. Ν. Παπανικολάου, περ. «ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ», Οκτ. 1976
11. Η ΑΝΤΙΓΟΝΗ του Σοφοκλή, Σωκράτη Γκίκα, περ. «ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ», τ. 37 - 38